

Píše Andreas F. Kelletat

(E*forum, 07. 02. 2024)

Ke stému výročí narození **Ludvíka Kundery** vyšla v roce 2020 v nakladatelství Arco (Wuppertal) – pojmenovaném podle jedné z pražských kaváren – kniha **Ludvík Kundera: Berlin - Konstantinopolis / Aus dem Tschechischen von Eduard Schreiber und mit Erinnerungen an den Autor von Radonitzer** [Ludvík Kundera: Berlín - Konstantinopol / Z češtiny přeložil Eduard Schreiber a se vzpomínkami na autora od Radonitzera]. Na stranách 7–60 jsou otištěny dvě Kunderovy povídky uvedené v názvu knihy a přeložené Schreiberem z češtiny (z důvodů stručnosti se jim zde nemůžeme podrobněji věnovat), stránky 63–130 obsahují „Radonitzerovy“ (jak sám sebe Schreiber nazývá) vzpomínky s názvem *Kundera in Kunštát* [Kundera v Kunštátě] datované „Wilhelmshorst, únor 2020“. Schreiber si vzal přízvisko podle obce Radonitz (Radonice), kde jeho prarodiče kdysi vlastnili mlýn a kde on sám, narozený v roce 1939, prožil rané dětství (s. 120), a to až do roku 1946, do „odsunu Němců z Čech“ (s. 85), jeho rodina se usadila v oblasti pohoří Harz v pozdější NDR. Po vojenské službě v NVA (Národní lidová armáda) studoval Schreiber v Lipsku germanistiku a stal se filmovým nadšencem. Vstoupil do SED (Jednotná socialistická strana Německa), ze strany odešel v roce 1988, brzy se dostal do křížku se státní bezpečností (Stasi), stal se dokumentaristou DEFA a jako filmař, esejista a také jako překladatel a editor se zasazoval o literaturu, zejména o českou literaturu, a především Ludvíka Kunderu.

Jak asi vypadaly Schreiberovy kontakty a jeho spolupráce s Kunderou, který byl téměř o dvacet let starší, se můžeme dozvědět mj. i z tohoto svazku nakladatelství Arco. Poskytuje nám základní pohled na dvojité dějiny německo-českých kulturních vztahů v desetiletích před rokem 1989/90 a po něm, které budou teprve jednou napsány. Ale popořadě:

K prvnímu, v té době ještě jednostrannému kontaktu došlo v roce 1966, kdy Kundera navštívil Berlín a v Kulturním centru ČSSR četl ze svých textů společně s básníky Skácelem a Hrubínem. Schreiber tehdy Kunderu ještě neoslovil. K osobnímu kontaktu došlo až v devadesátých letech, nejprve v Praze a Berlíně a poté v intenzivnější podobě v Kunštátě od konce devadesátých let do jara 2010. Na „všechny ty roky, které jsem strávil v tomto domě [u Kundery]“ (s. 76) vzpomíná Schreiber v eseji publikované v roce 2020.

Umožňuje nám pohlédnout do posledního desetiletí Kunderova života. Jedná se o Kunderovu každodenní rutinu, jeho čajový obřad, pití vína či jídlo – například zmiňuje švestkové knedlíky, které připravovala Jiřina Kunderová a na kterých si údajně jednou pochutnal i Franz Fühmann (s. 67). Všední den v Kunderově domácnosti je

popisován jako úzce spjatý s literaturou, hudbou a výtvarným uměním, „kuchyňský stůl [jako] agora našich filologických debat“ (tamtéž). Nehovořilo se pouze o velkých básnících, jako byli Nezval nebo Halas (s. 65), ale také např. o jazykovědci Trávníčkovi a jeho „teorii o konci české věty ve srovnání s větou německou“ (s. 67), probíral se i teoretik Jiří Levý nebo přednášky Jana Mukařovského o poetice, které Kundera navštěvoval na Karlově univerzitě v roce 1938 (s. 68).

V rozhovorech dochází na léta protektorátu, uzavření českých vysokých škol v roce 1939 a Kunderovu práci kresliče ve strojírenské kanceláři továrny na nábytek v Rousínově, která – jak Kundera vyprávěl – vyráběla „dvoupatrové postele pro německou armádu, já jsem musel psát německé dopisy a telefonovat do Německa [...], dokonce jsem několikrát jel do Prahy, abych jednal s wehrmachtem o pěti tisících objednaných postelí. Jak byly ty postele stabilní, nevím, protože truhláři v Rousínově zatloukali šrouby kladivy, to byla taková jejich sabotáž“ (s. 72). Ale jinak se o každodenním životě v protektorátu mnoho nedozvídáme. Zvláště nejasné zůstává i Kunderovo totální nasazení ve Spandau v Berlíně: Není jasné, kdy na nucené práce vlastně odjel. V roce 1942 byl ještě v Brně, kde vyslechl Nezvalovu přednášku o volném rytmu (s. 73), na podzim roku 1943 „nebezpečně onemocněl záškrtem [...] a byl propuštěn z Berlína-Spandau“. Tyto události líčí ve své berlínské novele (s. 76). To je ovšem pravda jen zčásti. Tato „novela“ (je to vůbec novela?), napsaná v květnu 1944 a poprvé vydaná v Praze v roce 1946 ve svazku *Konstantina* a věnovaná „Mrtvým přátelům“, je totiž surrealistický text vycházející z „automatického psaní“. Odkazy na mimojazykovou realitu let 1942/43 lze rozpoznat jen v krátkých pasážích, nejvýrazněji na konci druhé části: „Když jsme vystoupili, obklopily nás davy vyhublých vězňů. Házeli jsme jim chleba. Pak nás honili mezi hrubě hoblovanými lavicemi.“ (s. 12) Byl Kundera jednou z těch „otrhaných postav“, které se potulovaly berlínskými ulicemi „s nápisem OST na hrudi“ (s. 13)? Ke konci textu se mluví o kvílení sirén, detonacích, magnéziových vánočních stromcích a fosforeskující plísni v rozích domů (s. 32) – střípky vzpomínek na noci v Berlíně, kdy docházelo k bombardování.

Nicméně se nezdá, že by ústředním tématem rozhovorů se Schreiberem byly Kunderovy (traumatické?) zážitky z války, totálního nasazení a Berlína. Předmětem hovoru byla literatura a umění. Kundera, kterému už bylo 80 a brzy i 90 let, byl zřejmě potěšen, že si s ním ještě jednou někdo přišel popovídat o velké době 20. a 30. let 20. století, která byla tváří v tvář Kunderově knihovně, obsahující téměř nepředstavitelné množství materiálů, stále jakoby hmatatelná, takže jeho německý host „nepřestával žasnout nad tímto bohatstvím, nad touto intelektuální rozmanitostí a otevřeností. [...] Ale bylo a je to venku vnímáno stejně?“ (s. 117n.)

V prvních letech po roce 2000 pracovali Kundera a Schreiber společně v Kunštátě na svazku *Adieu Musen – Anthologie des Poetismus* [Sbohem múzy – Antologie poetismu] obsahujícím texty z let 1920–1938. Kniha vyšla v roce 2004 v *České knižnici* DVA financované Nadací Roberta Bosche (která podobně financovala i *Polskou knižnici*). V roce 2006 následovala opět v *České knižnici* téměř pětisetstránková antologie *Süß ist es zu leben – Tschechische Dichtung von den Anfängen bis 1920* [Sladké je žít –

Česká poezie od počátků do roku 1920] a v roce 2007 vydalo nakladatelství Arco Kunderův svazek *el do Ra Da (da) – Gedichte, Erzählungen, Erinnerungen, Bilder* (411 s.) [el do Ra Da (da) – básně, povídky, vzpomínky a obrazy], jehož editorem je Schreiber.

Teprve touto poslední publikací, ve svých 87 letech, se Ludvík Kundera ve větší míře zviditelnil s německými texty jako samostatný spisovatel. V německém literárním prostředí byl do té doby vnímán především jako překladatel, jako erudovaný a vstřícný kulturní zprostředkovatel. Přičemž Schreiberovy kunštátské vzpomínky vyvolávají – pravděpodobně neúmyslně – dojem, že se toto vnímání omezovalo na autory, kteří byli doma v NDR a s nimiž Kundera udržoval kontakty: např. s Franzem Fühmannem, s nímž v roce 1964 vydal v nakladatelství Volk und Welt knihu *Die Glasträne: Tschechische Gedichte des 20. Jahrhunderts* [Skleněná slza. České básně 20. století], pak také s Reinerem Kunzem, Günterem Kunertem, Wulfem Kirstenem, Heinzem Czechowskim, Uwem Grüningem a Richardem Pietraßem. Ti všichni byli hosty na Kunderově „chatě“, letní chalupě vysoko na horské louce nad Kunštátem (srov. s. 86). Jen jeden, jeho (vedle Fühmanna) nejdůležitější přítel z NDR, tam nikdy nebyl: Peter Huchel. To, co Schreiber napsal o svých setkáních např. s Emilem Julišem či Františkem Listopadem zprostředkovaných Kunderou, se dalo říci také o nich: že se ze známostí stala přátelství a z přátelství plodná partnerství (s. 83).

Ale je vůbec pravda, že se žádný německy píšící básník ze Západu nikdy nevydal do Kunštátu, aby navštívil Kunderu a aby postál u hrobu velkého básníka Františka Halase? A lze to vysvětlit rozdělením Evropy, díky němuž mohla mít Praha a ČSSR v 60., 70. a 80. letech pro východoněmecké autory podobnou přitažlivost jako Toskánsko, New York nebo Latinská Amerika pro jejich západoněmecké kolegy? Dalo se v Kunštátě dýchat svobodněji, bylo možné zde u kuchyňského stolu mluvit jinak než v Ulbrichtově a Honeckerově NDR?

Ať již to bylo jakkoliv: když Eduard Schreiber na jaře 2010 předal svému básnickému příteli jako hold zamýšlenou publikaci *Zur bewegten Geschichte des 22. März – Ludvík Kundera zum Neunzigsten* [K pohnuté historii 22. března – Ludvíku Kunderovi k jeho devadesátým narozeninám], sešli se v této „společnosti mezinárodních návštěvníků Kunštátu (řazeno přísně podle věku)“ vedle českých přátel oslavence jeho přátelé z regionu stále označovaného jako „východní Německo“: Reiner Kunze, Wulf Kirsten, Sarah Kirsch, Elke Erb, Peter Gosse, Kito Lorenc, Radonitzer, Volker Braun, Uwe Grüning, Peter Gehrisch, Barbara Grüning, Roland Erb, Eckhard Thiele, Richard Pietraß, Brigitte Struzyk, Peter Ludewig, Uwe Kolbe, Lutz Seiler. Rozdělení německé literatury je v tomto narozeninovém dárku z roku 2010 stále přítomné a nic na tom nemění ani fakt, že se v osobě Irmy Rakusy a Felixe Philippa Ingolda k narozeninové zdravici připojili i dva „západní“ autoři, protože ti své příspěvky zaslali z Curychu.

Jak již bylo řečeno, zmíněný fakt není v knize vzpomínek z roku 2020 předmětem reflexe. Na místě, na něž se vzpomínalo, se však zdálo, že některé věci byly při vzpomínání na počátku 21. století stále stejné jako kdysi v době před revolucí

a sjednocením: „Život měl v některých okamžicích stále (!) ještě jiný rytmus než tady v Německu, nové změny nebyly ještě tak jasně patrné a také se o nich méně diskutovalo.“ (s. 87) U kuchyňského stolu v domě Kunderů je Schreiber svědkem rozhovorů, které už nepovažoval za možné: „Bylo tam ještě něco živého, co vycházelo z dlouhé tradice, vzdálené mediálnímu humbuku a bublinám současnosti, jako by se dva staří přátelé v Německu bavili o Hölderlinovi, ale ne jako literární vědci, ale jako lidé, kteří s těmi básněmi ještě žijí a pro které něco znamenají. Rutina všedního dne!“ (s. 81)

Právě tyto pasáže se mi obzvlášť líbily, stejně jako líčení Kunderova nadšení pro Komenského (s. 105–108) nebo podivuhodného poblouznění Halasem, které postihlo celý Kunštát, když se slavilo sto let od narození tohoto básníka (s. 92–95), nemluvě o závěrečné pasáži knihy, v níž se vzpomíná na poslední setkání obou. Co se asi stalo se dvěma hlavami vinné révy, které Kundera dostal jako dárek ke svým devadesátým narozeninám od svého německého přítele?

Jako germanista a historik překladu jsem měl možnost nahlédnout do obzvlášť intenzivní spolupráce dvou překladatelů, pro něž představovala práce na překladech z a do němčiny mnohem víc než jen více či méně špatně placenou práci. Měl bych snad ještě jednu prosbu: nemohl by autor Schreiber/Radonitzer ještě vytvořit edici dopisů, které si Kundera a jeho němečtí básníci psali po mnoho desetiletí, a vydat je v chytrém výběru a se stručným komentářem v nakladatelství Arco? Také snad proto, že ti dva jednou na cestě dolů z Kunderovy „chaty“ narazili na téma psaní dopisů a Kundera měl poznamenat: „I našich dopisů už je asi pěkný balík. Psaní dopisů s námi asi vymře.“ (s. 83)

Ludvík Kundera: *Berlin – Konstantinopolis*. Aus dem Tschechischen von Eduard Schreiber und mit Erinnerungen an den Autor von Radonitzer. Wuppertal: Arco Verlag 2020, 137 s.

www.ipsl.cz